

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО СТАНУ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ

д-р. пед. наук, професор Калініна Людмила Миколаївна
(ORCID ID: 0000-0003-0534-6089)

канд. пед. наук Онаць Олена Миколаївна
(ORCID ID: 0000-0003-3323-1289)

канд. екон. наук Топузов Олег Михайлович
(ORCID ID: 0000-0001-7890-5959)

*Інститут педагогіки НАПН України
Україна*

Громадська думка має велике значення у ставленні до освіти та управління нею, до її стану та реформування, відображає рівень розуміння суспільством упроваджуваних змін та їх підтримку чи заперечення. Це стосується як думки професійної спільноти – педагогічної громадськості, так і батьківської й учнівської, представників засобів масової інформації, різних громадських організацій та структур, місцевої громади, кожного громадянина.

За результатами всеукраїнських репрезентативних опитувань, які проведені науковими співробітниками відділу економіки та управління ЗСО Інституту педагогіки НАПН України, громадськими організаціями – Асоціацією керівників шкіл України (президент АКШУ – О. М. Онаць), Асоціацією керівників шкіл м. Києва (відповідальний секретар Асоціації керівників шкіл м. Києва – Л. І. Паращенко), Асоціацією керівників шкіл Рівненської області (голова Асоціації директорів шкіл Рівненської області – А.Ф.Остапенко) у 2012/2014 н. р. освіта не набула реального статусу пріоритету розвитку держави, життєдіяльності суспільства та важливого складника національної безпеки країни. Так вважають 97,6% респондентів, які складають 10,5% від загальної кількості керівників загальноосвітніх навчальних закладів України згідно з даними статистичного бюлетеня [4]. 97% керівників закладів освіти визнають кризовий стан в освіті, з них – 94,3% вважають за необхідне впровадження змін, а 61,3% – виступають за радикальні зміни у сфері освіти.

На думку 82,6% опитаних, основні причини кризи в освіті лежать у зоні відповідальності держави через неефективне нею управління освітою, зловживання владою, бюрократизм на усій ієрархічній вертикалі влади; «неефективність/недостатність фінансування та відсутність волі держави, органів керування галуззю до якісних змін, корупція (82-91%)»; застарілу модель системи загальної середньої освіти (79,3%); надлишковий бюрократизм через паперотворчість, канцеляризм і надмірну звітність (78,7%); низький рівень розвитку громадянського суспільства та залучення громади до прийняття рішень в освіті (77,3%); недостатнє оснащення шкіл ІТ-технологіями (51,3%); несистемність освітніх реформ, упровадження освітніх інновацій без попереднього експериментування та апробації (45,7%); недостатній рівень посадової компетентності працівників органів управління освітою, які здійснюють тотальний контроль шкіл (36%); низький рівень

мотивації родини до партнерства в управлінні школою (33,8%); недостатній рівень автономії школи (32,9%).

Аналогічні висновки зроблено науковцями відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України за результатами експериментальних досліджень, проведених у 2015 році на репрезентативній вибірці керівників закладів освіти. Неefективність управління освітою, майже 60%, із загальної вибірки 1266 керівників закладів освіти з усіх областей України, пояснюють адміністративно-командним управлінням з бюрократичним супроводом і жорсткою управлінською вертикаллю індустріальної епохи. Близько 17% респондентів вважають форму реалізації управління державно-громадською, коли узгоджуються інтереси органів управління і громади, і час від часу батьки надають посильну допомогу та беруть участь у розв'язанні шкільних проблем. На думку 16% респондентів, управління сучасною школою є більшою мірою адаптивним (за ознакою принизливого пристосування керівників практично до вимог усіх органів, які контролюють та перевіряють «майже все»), і оперативним (за вмінням швидко реагувати на всі розпорядження, вказівки і накази).

За останні майже 27 років незалежності країни так і не відбулося повного переходу від адміністративно-командного до державно-громадського управління і його поширення в освітянській практиці з різних суб'єктивних і об'єктивних причин, які частково знайшли відображення у Білій книзі національної освіти в Україні (пункт 1.13. Державно-громадське управління розвитком освіти (державний, регіональний, місцевий, інституційний рівні) [1]. Законодавче закріплення державно-громадського управління в освіті з обґрунтованими варіативними моделями і шляхами практичної реалізації, як підтверджують дані опитування керівників шкіл та безпосереднє вивчення управлінської практики, не гарантує його сприйняття державними чиновниками, директорським корпусом і вчительством, громадою та не сприяє його реальному запровадженню на всіх ієрархічних рівнях системи управління освітою в країні [5; 6: 7].

На базі закладів освіти відділу, з якими укладено угоди про співпрацю, відбувалося безпосередньо на місцях вивчення стану державно-громадського управління в ЗСО, форм управління, видів автономії, науково-методичної роботи, відбувався пошук інноваційних підходів до розв'язання управлінських, педагогічних і методичних проблем та інших питань щодо розвитку освіти. Результати вивчення управлінської практики дозволили встановити невідповідність форм управління сучасному етапу розвитку інформаційного суспільства та чинному законодавству, оскільки «упродовж 2015-2017 рр. показники адміністративно-командного управління радянської доби наприкінці виконання фундаментального дослідження зросли на 12% і становили вже 72%, але водночас характерним є різноманітність таких форм управління на практиці як адаптивне, інформаційне, інноваційне, громадсько-державне управління» [2, с.27].

Вивчення громадської думки та експериментальні дані підтвердили тривалість перехідного періоду упродовж 27 років незалежності України від адміністративно-командної до державно-громадської форми управління,

необхідність продовження реформаційних і трансформаційних змін у ЗСО, обґрунтування нових відкритих і демократичних моделей, адекватних активному демократичному суспільству, прогнозування нових форм державно-громадського управління, розробки інноваційних технологій упровадження системних змін у освіті.

Водночас майже всі керівники шкіл, які брали участь в опитуванні, демонструють готовність до реформаційних і модернізаційних змін в освіті та прагнуть до прозорості управління на всіх рівнях в освіті.

«Для педагогів та директорів найбільш гострі проблеми освіти в Україні пов'язані, насамперед, із зниженням соціального статусу працівників освіти (62% - із 499 учителів та 88% - із 310 директорів відповідно) та ставленням влади до освітнього сектора як до другорядної, «витратної» частини державного бюджету (63% та 70% відповідно. Переважна більшість учителів та директорів шкіл не задоволені своїм статусом у суспільстві (82% та 59% відповідно), а ще більше – рівнем соціального забезпечення (93% та 94% відповідно). Приблизно стільки ж опитаних учителів і директорів не задоволені рівнем своєї заробітної платні – 89% . Майже половина опитаних учителів (46%) висловили готовність узяти участь в атестації, на підставі якої їхню зарплату може бути підвищено [3]. «Більшою мірою перешкодами для впровадження реформ є політичні та економічні умови. Меншою мірою – соціальні умови: патерналізм та відсутність системи цінностей у суспільстві (52-74%)» [8].

Серед найбільш актуальних та серйозних проблем, що потребують вирішення вже у найближчі роки, опитані батьки назвали проблему слабкої зацікавленості дітей здобувати знання (50%), низький рівень розвитку матеріально-технічної бази шкіл (49%) та застарілі програми і методики (42%). Як першочергові кроки для покращення якості освіти більше половини опитаних батьків відзначили необхідність створення нових відповідних вимогам сучасності програм (56%), підвищення оплати праці викладачів (52%) та необхідність боротися з усіма проявами корупції і нечесності у середніх навчальних закладах (49%) [3].

Позитивна тенденція змін громадської думки педагогічної спільноти, починаючи з 2014 року, пов'язана з усвідомлення нею власної ключової ролі в розвитку громадянського суспільства в країні, розбудові інноваційної освіти європейського ґатунку та підтримкою модернізаційних змін в освіті (64 %), з них – 30 % вважає за доцільне створення нової моделі системи освіти, за якою буде подолано монополію держави на освіту, монополію навчального закладу як однієї державно визнаної інституції надання освітніх послуг [8]. Слід констатувати, що з прийняттям нового Закону України «Про освіту» відбуваються певні зрушення в концептуальному, фінансово-економічному та техніко-технологічному забезпеченні реформування сфери освіти за підтримки громади.

Громада «готова брати участь у розвитку освіти, більшою мірою, шляхом виховання дітей (77%), загального контролю влади, організацій, які надають освітні послуги (66%), використання коштів (70%). Більше половини опитаних готові до пошуку додаткових джерел фінансування освіти (61%), до участі в

розробці стандартів освіти, змісту освіти (55%). Майже половина опитаних (48%) готові до участі у плануванні роботи організацій, що надають освітні послуги, до розробки нової нормативно-правової бази» [8].

Освіта торкається кожного, без винятку, в суспільстві. Для свого інноваційного розвитку потребує налагодженої та узгодженої взаємодії усіх державних інституцій та громади задля формування і розвитку Людини культури, гідної довіри, громадянина-патріота, креативного інноватора. Модернізаційні зміни в освіті та управлінні нею можливі за умови врахування волевиявлення та ініціативи громадськості в управлінні освітою, паритетної партнерської діалогової взаємодії держави і громади з чітким розмежуванням повноважень та відповідальності держави, громади, батьків і дітей у забезпеченні можливостей реалізації конституційного права на освіту.

З огляду на це, для теорії і практики управління освітою важливо враховувати громадську думку щодо розвитку освіти та реалізовувати ідеї дитино(людино)центризму, які знайшли відображення в Концепції «Нова українська школа», у цілях та завданнях нового прогресивного Закону України «Про освіту» задля того, щоб одержати нові якісні результати.

Список використаних джерел:

1. Біла книга національної освіти України / за заг. ред. акад. В. Г. Кременя, НАПН України //– К.: Інформ. системи, 2010. – С. 89–94.
2. Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами: моделі та механізми: монографія /Л. Калініна, В. Мелешко, І. Осадчий, Л. Паращенко, М.Топузов / За наук. ред. Л. Калініної. — К.: Педагогічна думка, 2018. – 224 с.
3. Дані опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва станом 20 червня 2015 р. URL: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/-shkola-ochima-batkvannja.htm>
4. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2012/13 навчального року. Статистичний бюлетень. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Калініна Л. М. Синкретизм державного та громадської компонентів у системі управління освітою в умовах розвитку демократії /Л. М. Калініна, О. М. Онаць // Механізми управління розвитком організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу: Матеріали Всеукраїнської конференції 4-5 квітня 2013 року. – К. АртЕкономі, 2013. – С. 33–43.
6. Кремень В. Державно-громадська модель управління освітніми змінами // Директор школи. – 2001 – №4. – С. 6–8.
7. Парламентські слухання «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» 09.12.2015р. URL: <http://pedpresa.ua/145023-video-parlamentski-sluhannya-pravove-zabezpechennya-reformy-osvity-v-ukrayini-09-12-2015r.html>
8. Управління освітою та шкільна автономія: погляд зі школи: аналітична доповідь / За заг. ред. Паращенко Л. І. – К.: «2UP», 2013.– 64 с. URL: http://don.kievcity.gov.ua/files/2014/5/7/Anketa_dyrektory.pdf.